

Volontärryttmästaren HANS DUMKY

På 1750-talet bodde på hemmanet Tranby i Alunda socken i Uppland en gammal officer, skötsam, gladlynt, mycket omtyckt av sina kringboende gamla krigskamrater, därtill framstående historieberättare. Han var tysk till börd, men talade oklanderlig svenska och var dessutom fullt hemmastadd i polska och ryska. Ett par gånger var det tal om att han skulle återvända till sitt hemland, för att därstädes söka någon bättre anställning, men för sådana förslag visade han en påfallande motvilja. Det hade hänt någonting i hans unga dagar som gjorde tysk och österrikisk mark olämplig för honom, så länge en viss furstefamilj i Schlesien levde kvar.

Därför stannade han i Sverige och skötte sitt hemman, som han fått i billigt arrende av en förmögen officerskamrat, samt berättade så intressanta minnen ur sitt liv, att småningom av okänd hand en skrift åstadkoms, betitlad "Volontairecapitainen Hans Dumkys händelser", en skrift som utan tvivel skulle ha blivit bättre om Dumky själv skrivit den, men som likväl inte är oäven. Den finns tryckt hos Ennes, som bilaga i andra bandet av hans "Biografiska minnen av Konung Karl XII:s Krigare".

Dumky var född i Schlesien och hade tidigt stor lust för krigaryrket; men denna lust delades inte av hans föräldrar, som ville ha honom lugnt placerad. De hade turen att åt sin femtonårige son utverka anställning som page hos en furste i trakten av Breslau; och Dumky skulle där framlevat en stillsam tillvaro, om bara inte efter en kort tid den värdige furstens unga och pigga furstinna börjat kasta alltför intresserade blickar på sin page, som föreföll henne mera tilltalande än fursten. Därav kom det trassel som gjorde Dumky till karolin.

En dag fann nämligen furstinnan det lämpligt att kalla in den unge pagen i sin innersta kammare, där hon, under sken av att behöva hjälp med omknytandet av sina strumpeband, i egen hög person värdigades förföra honom; och sedan Dumky i någon mån hunnit hämta sig efter sådan smickrande uppmärksamhet, som ej

sällan upprepades, började han gnagas av allvarliga bekymmer. Det var tydligt, ansåg han, att han förr eller senare skulle bli gripen på bar gärning av fursten, så mycket mera som denne i Dumkys tycke började te sig misstänkt knarrig; och straffet skulle då bli svårt, inte endast för Dumkv själv utan också för hans föräldrar. Bäst bleve därför att i tid ge sig av från alltsammans.

Efter att ha försett sig med en häst och en värja stack därför unge Dumky en vacker natt åstad österut, åt Polen till; och sjuttonårig infann han sig vid svenska armen, som då var i färd med att börja belägra Thorn. Vad han fick för tjänst vid armen förmåles inte närmare i skriften om hans "händelser", endast att han till en början var vid infödda svenska trupper, så att han därigenom snart lärde sig svenska. Senare fick han ofta att göra med ryska fångar och lärde sig på så sätt också ryska, och framdeles anlätades han på grund av sina språkkunskaper ofta som tolk. Någon fast officersanställning synes han aldrig ha nått, att döma av att hans titel förblev "volontärryttmästaren", men i varje fall blev han kvar vid armen, där han förvärvade sig goda vänner och kände sig betydligt tryggare än han skulle gjort hemma i Schlesien. Vid inmarschen i Sachsen avhöll han sig beslutsamt från besök i hemtrakten, så mycket hellre som han fick höra att efter hans awikande en del misstankar yppats rörande honom och furstinnan.

Under taget mot Ryssland gjorde han tillfällig adjutantstjänst hos olika befälhavare; inga andra äventyr finnas därunder nämnda, än att han i Lithauen blev svårt sjuk och därvid besöktes av en lithauisk godsägare, som han räddat undan härjande ryssar, och av denne erhöll i present "en av tjockt silke virkad livtröja, stickad med fjäll och försedd med dubbelt foder", varvid givaren sade att Dumky "för hälsans bevarande ständigt borde bära den samt att den innehölle några hjälpmedel, instuckna i de påsydda fiällen". Dessa hjälpmedel voro ett antal dukater vilka kort därefter kommo övermåttan väl till pass", nämligen under den ryska fångenskapen efter Poltava.

I denna fångenskap hade Dumky det till en början lindrigt nog, kanske på grund av sin förtrogenhet med ryska språket och

emedan han endast kunde anses mera tillfälligt anställd vid svenska armen. Han fick till och med resa omkring till olika städer; men sedan han härunder hjälpt åtskilliga svenska officerare att rymma, togs han under strängare uppsikt och skickades till Archangelsk, där en del fångna svenska officerare redan funnos. Med sin förslagenhet, sitt goda humör och sina i silketröjan insydda dukater fann Dumky sig snart tillrätta på denna plats, och bland sina medfångar blev han mycket omtyckt.

Här som annorstädes i Ryssland sysslade de fångna officerarna, som sällan kunde få pengar hemifrån, med varjehanda slöjder för att förtjäna sitt upphålle: "smidde, snickrade timrade, svarvade, sydde kläder, stickade strumpor, vantar och mössor, bakade bröd, bryggde dricka, med mera sådant". E blev apotekare och "försälde till ryssarna varjehanda slag medicinska preparater, dem han själv tillredde", med vilke effekt på kundernas hälsa lär lämnas därhän, och Dumky slog sig på den mest centrala hanteringen och blev bryggare och krögare. Han bryggde "såväl vanligt måltidsdricka som även öl och beredde också brännvin, av vilka senare drycker han börjad få god avgång, även utanför sällskapet av medfångarna".

Dumskys goda varor blevo snart så omtyckta bland ryssarna att han började få bekymmer rörande sin lilla kroglokal, som inte ville räcka till, emedan berusade kunder stannade länge kvar och hindrade andra att komma in. Men Dumky fann på råd. Han anskaffade ett benrangel som gillrades upp i lokalen på en roterande skiva, i vilken fanns en stark magnet, med resultat att när Dumky eller någon av hans förtrogna "nalkades benrangel, med något i sin benkläder fördolt järn, försattes detsamma i synbart orolig rörelse". Detta hade den bästa verkan på de berusade ryssarna, vilka vid minsta vink från benrangel förstodo att det var tid för dem att avlägsna sig; snart ansågo de bemälda skelett såsom en skyddsande för Dumky och hans kompanjoner, ej minst av den anledning att några goda archangelskor "förmente sig hava sett nämnda benrangel åka skridskor samman med de svenska fångarna". Problemet om rask omsättning i lokalen var därmed Iyckligen löst, och Dumkys affärer blomstrade.

Efter en tid kom han har att vara med om sitt livs ryktbaraste "händelse", nämligen överste Stobees rymning. Denne framstående fortifikationsofficer hade vid Viborgs kapitulation blivit rysk fånge och kommit till Archangelsk; hans affärer hemma i Sverige sköttes av en vän till honom, en kapten Gyllenroth, som visade sig vara en sällsynt ful fisk. Efter en tid upphörde inte endast penningförsändelserna från denne, utan även alla brev såväl från Gyllenroth som från fru Stobee; och av medfångarnas post framgick, att Stobee hemma i Sverige hölls för att vara död och att den sörjande överstinnan, ett mycket gott parti, livligt uppvaktades av Gyllenroth. Inför detta förklarade Stobee för sina medfångar att han till varje pris måste hem fortast möjligt; men en rymning från Archangelsk hörde inte till de lätta, och många rådplägingar ägde rum. Slutligen kläcktes i Dumkys uppfinningsrika hjärna den ide som gjorde saken möjlig.

Guvernören i Archangelsk, som ofta besökte Dumkys krog, åtföljdes alltid av en tam björn. Vid varje besök brukade denne få en portion öl, som han med alltmera stegradt välbehag lapade i sig; allra mest tyckte han om öl som spetsats med brännvin; och slutligen kom det kloka djuret på egen hand till Dumky för att få sitt dagliga lilla rus. Med lämpligt utnyttjande av denna björn, förklarade Dumky, skulle en fin flykt kunna verkställas.

Stobee lades till sängs, och det utspreddes att han var svårt sjuk i en farlig sorts rötfeber; varje dag rapporterades hans tillstånd allt värre. Björnen erhöll en dag en starkare dosis än vanligt och föll i sömn hos Dumky; den forslades ned i källaren och dödades och fick ligga där en tid, tills den börjat ruttna; det förmodades i staden att den löpt till skogs. Därpå kungjordes att överste Stobee avlidit; och när ryska myndigheter infunno sig för att konstatera dödsfallet, låg björnkadavret ordentligt nedstoppat i sängen, "med nattmössan djupt neddragen", och spred en sådan stank, att ryssarna utan närmare granskning togo till flykten, rädda att nås av dödlig smitta. Därpå begrovs björnen med de ceremonier som tillkommo en överste, under det att Stobee i en gårdfarihandlares skepnad avlägsnade sig från Archangelsk och efter många äventyr nådde hemlandet, just i tid för att rädda sin stackars fru från

tvegifte. Den oredlige Gyllenroth, som därefter hade ytterligare fuffens för sig, blev slutligen halshuggen.

Under lång tid rådde bland fångarna i Archangelsk stor belåtenhet med denna lyckade kupp; men omsider blev det bekant i Ryssland, att den i Archangelsk begravde översten i all välmåga befann sig i Sverige. Den förbryllade guvernören lät öppna graven och fann där resterna av sin trogna björn; varpå Dumky och några andra, som varit behjälpliga vid flykten, skickades till Sibirien. Dumky hamnade i Tobolsk och började där odla köksväxter och rotfrukter, "med tämmelig god framgång och honom till särdeles förnöjelse", och höll på därmed tills äntligen freden kom och han med de andra fångarna fick komma till Sverige, ett land som han för sin del såg för första gången.

Hans synnerlige vän, majoren vid Västmanlands regemente Anders Borning, placerade honom på det förut nämnda hemmanet; och Dumky kände sig nu stadgad och gifte sig snart och fick sju barn. Allt framgent synes han trivas utmärkt med sin tillvaro, omgiven av vänner i vilkas sällskap de goda historierna från kriget och fångenskapen inte tröto i brådrasket. En förkylning, säger levnadsteckningen sorgset, "ändade i förtid hans levnad" år 1764; då han var 78 år gammal, men synes, om inte förkylningen kommit emellan, "ämnad att uppnå en ovanligt hög ålder".

--'